

ПАНАСЮК ВІТА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права,
кандидат юридичних наук*

ТЕХНІЧНІ ЦЕНЗИ У ВИБОРЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Сучасний стан формування громадянського суспільства та правової держави вимагає не лише закріплення та гарантування реалізації широкого кола суб'єктивних прав та свобод, але й встановлення для всіх суб'єктів суспільних відносин правових обмежень, які, в демократичній державі, мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю, обґрунтованими та відповідати принципу пропорційності. Однією з юридичних конструкцій правових обмежень виступають цензи, які отримали поширення, як в юридичній науці та практиці, так і в інших сферах суспільної діяльності. Ценз як форма правового обмеження активно впливає на механізм правового регулювання, будучи одним із його інструментів.

В довідковій літературі «ценз» визначається як «умова допущення особи до користування тими або іншими політичними правами» [1, с. 75] або як «визначені нормами права обмеження щодо відповідних особистісних характеристик людини стосовно реалізації певних прав і свобод громадян за певними ознаками, зокрема: за статтю, номінальністю, віком (виборчий ценз); за віком (віковий ценз); за статком (майновий ценз); за освітою (освітній ценз)» [3, с. 192]. Дані визначення відображають різні підходи до розуміння сутності цензів у праві: в першому випадку ценз є умовою, а другому – обмеженням. Ценз є складною правовою конструкцією, поняттям якої охоплюється набір різноманітних параметрів (кваліфікацій, обмежень, допусків тощо), які дають змогу реалізовувати права, свободи чи повноваження відповідно до легальної та легітимної мети, суспільних потреб, доцільності та ефективності функціонування держави та суспільства. Безумовно, нормативне закріплення цензів завжди балансує між необхідними обмеженнями та дискримінацією.

У українському законодавстві використовується достатньо велика кількість різноманітних цензів, які мають спрямування на різні групи суб'єктів, об'єкти, виконують різні функції в механізмі правового регулювання. В конституційній науці представлена систематика лише виборчих цензів з використанням різних критеріїв. Так, автори компаративістського дослідження зарубіжної практики застосування цензів у виборчому праві пропонують класифікувати їх за наступними критеріями:

1) в залежності від предмета обмеження: цензи активного та цензи пасивного права;

2) в залежності від терміну дії цензу: обмеження на певний строк та обмеження безстрокові;

3) в залежності від правомірності: правомірні (передбачені законом) та неправомірні;

4) в залежності від ступеня відкритості: прямі та непрямі;

5) в залежності від ознаки (підстави) обмеження: віковий, мовний, майновий, освітній, професійний, гендерний тощо [2, с. 23].

Цензи як інструменти правового регулювання виконують декілька функцій: функцію обмеження зловживання громадянином правом (встановлення грошової застави для реалізації пасивного виборчого права), функцію «фільтра» для допуску до конкретного виду діяльності осіб, здатних її реалізовувати з врахуванням мети, суспільної значущості, роди та виду діяльності (наприклад, віковий ценз, дієздатність, наявність стажу), функцію охорони, яка реалізується через встановлення обмежень (репутаційні цензи такі як відсутність судимості, бездоганна репутація, відсутність адміністративних стягнень). Виходячи з функцій цензи умовно можна поділити на три групи: цензи-кваліфікації, цензи-обмеження, технічні або процедурні цензи.

Технічні (процедурні) цензи, на відміну від цензів-кваліфікацій та цензів-обмежень покликані впорядкувати процес реалізації конкретного суб'єктивного права. До технічних цензів слід віднести: внесення виборця до списку виборців; внесення грошової застави кандидатом чи політичною партією, яка висуває список кандидатів; застосування гендерної квоти при формуванні списку кандидатів від політичної партії; встановлення вимоги щодо подолання бар'єру для отримання права участі у розподілі депутатських мандатів; встановлення вимоги щодо подолання кандидатом у регіональному чи територіальному виборчому списку кандидатів від політичної партії 25 відсотків розміру виборчої квоти для розподілу мандатів між кандидатами однієї партії; надання заяви кандидатом у народні депутати про відсутність іноземного громадянства; надання заяви кандидатом про наявність чи відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання тощо. Наведені приклади технічних (процедурних) цензів не визначають характеристики суб'єкту, якому належить чи не належить відповідне суб'єктивне право, а є умовою його реалізації. Так, наприклад, внесення виборця до списку виборців забезпечує реалізацію принципу однократності голосування. Введення в дію реєстру виборців дало змогу мінімізувати ризики, коли виборець за умови отримання так званого «відкритого талону» мав можливість проголосувати кілька разів на різних виборчих дільницях впродовж дня голосування, що, безумовно, враховуючи масовість таких акцій, негативно впливало на встановлення результатів волевиявлення народу під час виборів і ставило під сумнів такі результати. Проте, застосування зазначеного цензу, окрім позитивного впливу, може мати й негативні наслідки у випадку, коли через не належне виконання обов'язків з ведення державного реєстру виборців

суб'єктом владних повноважень виборець не є включеним до жодного списку виборців, що в результаті призводить до ситуації, коли громадянин відповідно до вимог Конституції України наділений активним виборчим правом, але через його відсутність у списку виборців не має змоги це право реалізувати.

Застосування гендерної квоти при формуванні виборчих списків кандидатів у депутати переслідує мету забезпечення рівних прав чоловіка та жінки в реалізації пасивного виборчого права. Саме застосування цього технічного цензу стимулює партії до ширшого залучення жінок до активної політичної участі.

Таку ж стимулюючу функцію виконує й грошова застава, яка дає можливість суб'єкту, наділеного пасивним виборчим правом, зважено приймати рішення щодо участі у виборах як кандидата та значно зменшує кількість випадків зловживання своїми правами.

Застосування технічних (процедурних) цензів сприяє впорядкуванню виборчого процесу, проте, їх надмірна кількість, яка характерна для українського виборчого законодавства та не завжди об'єктивна необхідність призводить до їх трансформації, в процесі застосування, до дискримінації.

Список використаної літератури:

1. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 543 с.
2. Выборы в мире: избирательные цензы / И. Б. Борисов, А. Г. Головин, А. В. Игнатов, Ю. Ю. Комиссаров; Под общ. ред. И. Б. Борисова. – М. : РОИИП, 2015. – 336 с.
3. Публічне управління: термінол. слов. / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

Ключові слова: виборчий ценз, види виборчих цензів, технічні цензи, виборча квота, гендерний ценз.

Ключевые слова: избирательный ценз, виды избирательного ценза, технический ценз, избирательная квота, гендерный ценз.

Key words: electoral qualification, types of electoral qualification, technical qualification, electoral quota, gender qualification.